

Еволюция на фагота през вековете – история и факти, връзка с българските фаготови произведения

Даниела Статкова

Съвременният фагот има доста богато и сложно минало. Той еволюира от инструмент от 16-ти век, известен с различни имена - *curtal* или *curtail* (английски), *basson* или *fagot* (френски), *dulcian* или *fagott* (немски), *fagotto* (италиански) и *bajon* (испански), но векове по-рано са сложени основите на тръстиковите инструменти. Тези предшественици на фагота, на които също се свири с двойна тръстика, са изработени от едно парче дърво, а не от четири отделни части, които са общоприети като конструкция на днешния фагот.

Основите на тръстиковите инструменти и в частност – фагота, датират още от 200-450 г. със създаването на инструмента **суона**¹ (наричан още лаба), който все още се използва и в днешни дни, в централните части на Китай. Първоначално се използва в Персия (наричан там зурна), в Централна и Западна Азия, както и в други арабски страни. Модерните суона са изработени от дърво и месинг. Тръстиката е къса и дебела, в кръгла основа, там където се поставят устните на изпълнителя.

Следва **шоум** (*shawm*) от втората половина на 13-ти век. Средновековен и ренесансов музикален инструмент с двойна тръстикова пластинка, от семейството на дървените духови инструменти. Използва се в Европа до 17-ти век и е предшественик на съвременните обой и фагот.

Suona

Shawm

Развитието на фагота продължава Йеронимус Басано (Hieronymous Bassano (1460-1545 г.), музикант и майстор на инструменти, който е роден в Bassano del Grappa, Италия, на 35 км северозападно от Венеция. Басано е от първото поколение на семейство музиканти и майстори-лютиери, включващо освен него, сина му Джакомо и внука му Санто Грити. Въпреки, че по-късно се нарича с името Bassano, това семейство първоначално е било известно като Pive ("pipe"- тръба, свирка). В допълнение към създаването на рекордери и корнети, те са сред първите, които правят "curtals" (*bassoni curti* или *italian fagotto*).

Вероятно *bassoni curti* са били басови тръстикови инструменти и предшественици на фагота. Йеронимус е забелязан със своето изобретяване на "нови духови тръстикови инструменти" от Лоренцо Маруцин, венециански лекар, който написал кратка история през 1577 г. за град Басано дел Грапа и неговите местни знаменитости. През 1530-те пет от шестимата синове на Йеронимус (също "Jerónimo"), емигрират в Англия, за да работят като музиканти при Хенри VIII. Те свирят на много инструменти, включително корнети и басови дървени духови инструменти. От раждането си, Джакомо (който пътува до

Англия, но в крайна сметка се връща във Венеция), Алвиз, Джаспър, Джон, Антъни и Баптиста са отговорни за представянето и въвеждането на Ренесансовият басов дървен духов инструмент (Curtal) в Англия.

Ренесансовият басов дървен духов инструмент (или още наречен Бахон, Дулциан - в зависимост от страната) бавно се замества от фагота. В Италия и други държави името "фагот" (fagotto, fagot, basson, bassoon), взето от предшествениците му, се прилага към категорията на по-нов инструмент. След като органите са били забранени от английските църкви през 1644 г. като паметници на суеверие и идолопоклонство, музиката е била изпълнявана от малки групи инструменти, включително новоразработеният фагот (включен през 1650 г.). Ето защо едно от най-ранните места, в които фаготистите са се изявявали, е било именно в църквата.

Мартин Хотетере от Париж (починал през 1712 г.), член на голямо френско семейство (четири поколения) от музиканти и майстори на дървени духови инструменти, се счита за човекът, разработил истинския фагот в четирите му съвременни части (в периода 1657 - 1712 г.). Той също така е смятан за изобретател на флейтата traversiere и hautbois (обой).

Не може да се каже, че Ренесансовият басов дървен духов инструмент просто се е развил във фагот, тъй като фаготът най-вероятно е новосъздаден инструмент, който има само повърхностна прилика с по-старите му предшественици. Макар, че новосъздаденият фагот преобладава над Ренесансовия, предшественикът на фагота никога не е бил напълно заменен, тъй като продължава да се използва и през 18 век от композитори като Вивалди, Бах и др.

През 1650 г. се смята, че Хотетере създава фагота в четири части, което улеснява с много по-голяма точност обработката на основния отвор и отвестищата в сравнение с по-старите инструменти. Той също така разширява диапазона на инструмента до Bb на контра октава чрез добавянето на две клапи и по-дълга камбана.

Макар да се признава за негово изобретение, възможно е и Хотетере да е един от няколкото майстори, отговорни за ранното развитие на фагота, които би могло да включват и други членове на неговото семейство, както и други френски дейци, работещи едновременно. Някъде около 1700 г. е добавена четвърта клапа (G #) като именно за този вид фагот с четири клапи Вивалди, Бах и Телеман са написали произведения. През първата половина на 18 век е добавена пета клапа за Eb на голяма октава. Производителите на фаготи с 4- и 5-клапи включват имена като J.H. Eichentopf, J. Poerschmann, Thomas Stanesbury, Jr., G.H. Scherer, Prudent Thieriot.

Към края на 17 век се наблюдава постепенен преход от използването на Ренесансовият басов дървен духов инструмент към употребата на фагота в Англия. Има много ноти за фаготи, които се използват, особено в по-богатите енории, които са в състояние да припечелят пари от покупката на тези ноти.

В най-ранната музика, написана за фагот, той се използва само да води басовата линия и basso continuo. След това през 1678 г. става част от оркестъра на Френската опера, когато Жан Баптист Люли използва за първи път фаготи в операта си "Psyche".

Bassooni curti

Bajon, Dulcian

Инструментът продължава развитието си под формата на **класическия фагот**, използван от средата към края на 18 до приблизително средата на 19 век. Този инструмент е по-тесен от бароковия фагот, добавени са още пет клапи и тоновият му обхват се разширява още във височина, за да отговори на изискванията на композитори като Йозеф Хайдн, Волфганг Амадеус Моцарт и Лудвиг ван Бетовен. Така фаготът еволюира от модела с три клапи от 1713 г., с който е свирен по времето на Моцарт, преминава през модела с допълнителни 5 клапи по времето на Хайдн, до крайния модел на инструмента, включващ от 17 до 24 клапи, който се използва и до ден днешен².

В епохата на Романтизма и късния романтизъм – от средата на 19 до началото на 20 век – музикантите, майсторите, изработващи музикални инструменти и композиторите са си повлияли взаимно така, че от класическия фагот е възникнал **романтичният** – многостранен инструмент за изпълнение на оркестрова, камерна и солова музика, който е бил в състояние да отговори на различните изисквания на своята епоха и е непосредствен предшественик на съвременния фагот, с настройване – в зависимост от модела – от $a' = 432$ до $a' = 440$ Hz³. Тоновият обхват на романтичния фагот е още по-разширен до екстремна височина, вече може да се изпълнява както много силна, така и много тиха динамика. При този инструмент, благодарение на усъвършенствената механика, е възможна и виртуозната хроматична пръстова техника. По това време са се обособили два вида фаготи: по-богатият на обертонове и с по-носав звук френски фагот, с който са били изпълнявани за първи път произведенията на Ектор Берлиоз, Жорж Бизе и Пол Дюка; и немският фагот – с по-голям корпус и по-обемен звук – с който са били изпълнявани творбите на Роберт Шуман, Йоханес Брамс, Рихард Вагнер и Густав Малер.

Фаготът дава възможност да се изпълнява кратко стакато и да се придава весел, комедиен звук в неговия нисък регистър. Тези похвати са използвани, както в произведенията „Чиракът магьосник“ от Пол Дюка, „Петя и вълкът“ от Сергей Прокофиев, хумористичната полка „Старият мърморко“ от Юлиус Фучик, така и от българските композитори като проф. Панчо Владигеров, проф. Марин Вълчанов, Димитър Сагаев и други. Съвременният фагот притежава невероятни лирични и виртуозни качества и обхват три октави и половина, което го прави изключително гъвкав инструмент. Можем да кажем, че той е на мястото си навсякъде – и като солов

инструмент, и в малки и големи ансамбли и оркестри. Прекрасни примери за възможностите на фагота са соловите концерти от Вивалди, Моцарт, Хумел, Вебер, Росини, както и по-съвременни творби от композиторите Андре Жоливе, Анри Томази и Джон Уилямс. Можем да чуем и великолепни оркестрови сола, написани за него в произведенията на Бетовен, Чайковски, Брамс, Стравински, Рахманинов, Прокофиев, Шостакович и много, много други.

Разгръщане на техническите възможности на фагота в българските произведения може да срещнем в творчеството на проф. Лазар Николов, проф. Марин Вълчанов, Александър Сарандев, както и в Концерта за фагот и оркестър на Румен Бояджиев – син.

Днес фаготът се използва широко в симфоничния оркестър, операта и най-скоро в съвременните мюзикъли на 20 век, телевизионни и филмови саундтракове. Голям е броят на композиторите, писали за фагот, особено през 18 век, а репертоарът включва впечатляващи партии в оркестрови партитури, музика от дървени духови ансамбли и много солови концерти за фагот.

---

¹ History of the Bassoon. <http://www.bassoonresource.org/timeline1.htm>. Последно посетен на 23 авг. 2021.

² Evolution of the Bassoon. <https://www.bossbassoon.com/post/evolution-of-the-bassoon>. Последно посетен на 29 септември 2021 г.

³ Стефанова, Мария. Сабина Йорданова: музикални приключения с фагот. <https://bgma.bg/sabina-yordanova-bassoon/>. Последно посетен на 30 ноември 2020 г.